

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17524760>

Харламова Г. О.,

доктор економічних наук, професор, професор кафедри економічної
кібернетики Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
директор Координаційного центру із випуску серії наукових періодичних
видань «Вісник Київського національного Університету
імені Тараса Шевченка»,
ORCID: 0000-0003-3614-712X, e-mail: ganna.kharlamova@knu.ua

Наумова М. О.,

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної кібернетики Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
технічний секретар Координаційного центру із випуску серії наукових
періодичних видань «Вісник Київського національного Університету
імені Тараса Шевченка»,
ORCID: 0000-0002-3670-0231, e-mail: mariianaumova@knu.ua

ЄВРОПЕЙСЬКА ДИХОТОМІЯ ФІНАНСУВАННЯ НАУКОВИХ ЖУРНАЛІВ У КОНТЕКСТІ ВІДКРИТОЇ НАУКИ

АНОТАЦІЯ. Стале фінансування наукових журналів має першорядне значення для сприяння принципам відкритої науки та забезпечення цілісності й доступності результатів досліджень. Європейський ландшафт демонструє критичну еволюцію моделей фінансування, зумовлену зростанням вартості передплати та домінуванням комерційних видавництва. Це дослідження проводить порівняльний аналіз європейських національних механізмів фінансування, виявляючи фундаментальну дихотомію: непрямі, орієнтовані на APC моделі (наприклад, NCN Польщі, GACR Чехії), які перекладають фінансовий тягар з читачів на авторів/установи та в першу чергу вигідні для великих комерційних структур; та прямі, операційні моделі підтримки, зосереджені на журналах Diamond Open Access (DOA). Стратегічні загальноєвропейські ініціативи, такі як Plan S та Open Research Europe (ORE) Європейської Комісії, активно каталізують цей перехід до некомерційної, фінансованої з державного бюджету інфраструктури DOA, надаючи пріоритет колективному управлінню та редакційній автономії (прикладом є Сербія, TSV Фінляндії та FNSO Франції). Теоретичне значення полягає у визначенні шляхів для сталої наукової комунікації поза комерційною залежністю.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: стале фінансування; наукові журнали; відкрита наука; Diamond Open Access; плата за публікацію (APC); моделі фінансування; наукова комунікація; Plan S; Open Research Europe; редакційна автономія.

ВСТУП. Забезпечення сталого фінансування наукових журналів є важливим фактором розвитку наукових досліджень та принципів відкритої науки. Перехід до відкритого доступу в Європі значною мірою зумовлений вимогами урядів, які наполягають на публічному доступі до результатів досліджень, що профінансовані з державних коштів. Зростання вартості підписки та домінування комерційних видавців, які стягують високі збори за обробку статей (Article Processing Charges, APCs), викликали занепокоєння щодо доступності досліджень, фінансової стійкості бібліотек та прозорого видавничого процесу.

У відповідь на ці виклики європейські моделі фінансування еволюціонують, посилюючи роль прямої державної підтримки інфраструктури наукових видань. Метою цього дослідження є систематизація та порівняльний аналіз європейських механізмів фінансової підтримки редакцій наукових журналів,

розмежування прямих та опосередкованих моделей. Дослідження фокусується на тому, як державне фінансування впливає на фінансову стійкість та автономність наукових видань.

МАТЕРІАЛИ І МЕТОДИ. Дослідження ґрунтується на систематичному огляді та порівняльному аналізі офіційних публікаційних політик, грантових програм та регуляторних документів, що визначають фінансові механізми національних наукових фондів (ННФ) та інститутів Європи.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ. Застосовувався порівняльний аналіз для виявлення дихотомії між моделями фінансування, що покривають лише плату за публікацію (APCs), та моделями, що забезпечують пряму фінансову підтримку інфраструктури наукових видань. Використовувався метод синтезу для класифікації механізмів фінансування (опосередкована та пряма).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ. Європейські моделі фінансування наукових публікацій і журналів можна умовно поділити на опосередковану (через плату за обробку статей, APCs) та пряму державну / інституційну підтримку.

Країни з переважно опосередкованою підтримкою, що орієнтована на APCs: Польща (NCN — Narodowe Centrum Nauki), Чехія (GACR — Grantová agentura České republiky), Бельгія (FWO — Fonds Wetenschappelijk Onderzoek), Швейцарія (SNSF — Swiss National Science Foundation), Італія (Eurac Research). Ці країни здебільшого фінансують публікації опосередковано, надаючи гранти дослідникам для покриття APCs. Хоча це сприяє відкритому доступу, такий підхід не завжди вирішує питання операційної стійкості журналів і може перекладати фінансовий тягар на авторів / установи, що створює вигоду великим комерційним видавцям. Деякі з них також активно заохочують або вимагають зелений відкритий доступ (самоархівування).

Країни з переважно прямою державною / інституційною підтримкою (найчастіше з акцентом на діамантовий відкритий доступ):

- Данія (DFF — Danmarks Frie Forskningsfond): надає пряме фінансування для наукових журналів відкритого доступу в гуманітарних науках, покриваючи операційні, редакційні та виробничі витрати;
- Сербія (Науковий фонд Республіки Сербія): Фонд відрізняє чітка політика прямого субсидування винятково журналів моделі діамантового відкритого доступу з 2025 року, що передбачає безкоштовне користування для авторів і читачів;
- Фінляндія (TSV — Tieteellisten seurain valtuuskunnasta): щорічно виділяє значні кошти на субсидування неприбуткових наукових журналів за моделлю діамантового відкритого доступу, покриваючи оплату праці редакторів, технічних фахівців та інші операційні витрати;
- Нідерланди (NWO — Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek): є спеціальний фонд для допомоги журналам у переході на модель діамантового відкритого доступу, що підтримує платформу OpenJournalsNL;
- Франція (FNSO — Fonds National pour la Science Ouverte): перенаправляє кошти від скасованих передплат на комерційних видавців на фінансування відкритих наукових інфраструктур і публікацій за моделлю діамантового відкритого доступу;
- Норвегія (Норвезька дослідницька рада, NTNU): покриває витрати на публікації як частину непрямих витрат установ, а Університетська бібліотека NTNU централізовано фінансує публікації через єдиний бюджет;
- Німеччина (DFG — Deutsche Forschungsgemeinschaft, SeDOA): хоча DFG дозволяє покриття APCs, є також програми інституційної підтримки та пропозиції з прямого фінансування діамантового відкритого доступу, зокрема через новий Національний сервісний центр для діамантового відкритого доступу (SeDOA).

Загальноєвропейські ініціативи, що формують політику:

- *Plan S* — міжнародна ініціатива, що вимагає негайного відкритого доступу до всіх рецензованих наукових праць, що фінансує держава, без затримок чи ембарго. Відмовляється від гібридної моделі публікацій, дозволяючи трансформаційні угоди лише як тимчасовий перехід, що суттєво прискорило перехід до відкритого доступу в Європі [1];
- *Open Research Europe (ORE)* — платформа, що пропонує безкоштовну публікацію для всіх учасників Рамкових програм ЄС. Усі витрати покриває Європейська комісія. Платформа є масштабним втіленням принципів діамантового відкритого доступу [3];
- *Програма Горизонт Європа* вимагає відкритого доступу до рецензованих наукових публікацій, що відповідає принципам Plan S, і не відшкодовує витрати на публікацію в гібридних журналах [2];
- *Колаборативні рішення* (Episciences, KOALA, SCOAP3) — ці ініціативи демонструють приклади прямої підтримки інфраструктури, консорціумного фінансування та колективних зусиль для забезпечення відкритого доступу без APCs, зменшуючи залежність від комерційних видавців.

Європейська система фінансування наукових видань демонструє сталу тенденцію до розширення відкритого доступу, комбінуючи державну підтримку та гнучкі результативно орієнтовані механізми. Це сприяє прозорості, доступності й рівності умов для всіх учасників наукового процесу.

** Результати отримані в межах проєкту НФДУ («Передова наука в Україні») «Теоретичні засади гармонізації редакційних практик українських наукових видань із міжнародними стандартами для конкурентоспроможної інтеграції України до європейського простору відкритої науки» 24ДФ013-02 (2024-2026).*

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Coalition S. (2025). Making full and immediate Open Access a reality. Available from: https://www.coalition-s.org/wp-content/uploads/271118_cOAlitionS_Guidance.pdf
2. Ghent University. (2025). Open Access requirements of external funders. Available from: <https://www.ugent.be/en/research/openscience/schol-publishing/oa-funder-requirements.htm>
3. Publications Office of the European Union. (2025). Open research Europe: Towards a collective open access publishing service: scoping report. Available from: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/3603e219-6a65-11ef-a8ba-01aa75ed71a1/language-en>

Kharlamova Ganna,

Professor, Doctor of Economic Sciences,
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
ORCID: 0000-0003-3614-712X, e-mail: ganna.kharlamova@knu.ua

Naumova Mariia,

PhD in Economics,
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
ORCID: 0000-0002-3670-0231, e-mail: mariianaumova@knu.ua

THE EUROPEAN DICHOTOMY OF FUNDING SCIENTIFIC JOURNALS IN THE CONTEXT OF OPEN SCIENCE

ABSTRACT. Sustainable financing of scholarly journals is paramount for fostering Open Science principles and ensuring the integrity and accessibility of research results. The European landscape presents a critical evolution

in funding models, driven by rising subscription costs and the dominance of commercial publishers. This study conducts a comparative analysis of European national funding mechanisms, identifying a fundamental dichotomy: Indirect, APC-oriented models (e.g., Poland's NCN, Czechia's GACR), which shift the financial burden from readers to authors/institutions and primarily benefit large commercial entities; and Direct, operational support models focused on Diamond Open Access (DOA) journals. Strategic pan-European initiatives, such as Plan S and the European Commission's Open Research Europe (ORE), actively catalyze this shift towards non-commercial, publicly financed DOA infrastructure, prioritizing collective governance and editorial autonomy (exemplified by Serbia, Finland's TSV, and France's FNSO). The theoretical significance lies in defining pathways for sustainable scholarly communication outside commercial dependency.

KEYWORDS: sustainable funding; scholarly journals; open science; Diamond Open Access; article processing charges (APC); funding models; scholarly communication; Plan S; Open Research Europe; editorial autonomy.